

Ekspertiza anonimnih pisem*

Dr. Włodzimierz Gutekunst, docent za kazensko pravo na pravni fakulteti v Wrocławu, Poljska

I. Kriminološki aspekti borbe proti anonimnim pismom.

Taktični načini, ki vodijo k odkritju pisca anonimnega pisma, so zelo različni. Eden najpomembnejših med njimi pa je ekspertiza pisma samega, ekspertiza torej, ki temelji na analizi pisave. Tovrstna ekspertiza je lahko uspešna le, če poznamo način priprave takšnega pisma.

Oseba, ki pripravlja anonimno pismo, ima številne možnosti za to, da se prikrije. Nekateri se zadovolje s tem, da konspirativno pripravijo nepodpisano pismo. Mnogo pisem pa je napisanih tako, da naj bi zakrile resnično pisavo avtorjev. Pogosto se namreč pisci prikrijejo tako, da ne spremene načina pisave v celoti, temveč samo nekatere značilne poteze. Pri tem uporabijo manj tipične oblike pisav (npr. gotico), tiskane črke, paličasto ali pikčasto pisavo.

Material, zbran na kriminalističnem inštitutu vroclavske univerze, kaže, da skuša mnogo piscev prikriti značilne poteze svoje pisave tako, da spremene način pisave. To dosežejo s tem, da uporabljajo pri pisanju posebne pripomočke, pišejo z levo roko ali uporabljajo tako imenovani način vódene roke. Nekatera anonimna pisma so sestavljena tudi tako, da sestojijo iz delcev pisave kakšne druge osebe.

II. Ekspertiza potez, ki so značilne za pisce anonimnih pisem, čeprav spremene pisavo

Kljub oblikovnim spremembam pri načinu pisanja so imela anonimna pisma, ki sem jih analiziral, nekatere skupne poteze. Tako stanje pa dovoljuje že takoj spočetka nekaj sklepov glede začetnih del pri ekspertizi.

Pisci anonimnih pisem, ki so bila predmet ekspertize, so ohranili svoje posebnosti. Praviloma so se držali bistvene značilnosti svoje pisave, to se pravi tiste, ki je označevala njihov pismeni jezik. Trdimo lahko, da obstoji pri ekspertizah anonimnih pisem precej možnosti, da se odkrijejo njihovi pisci, to pa predvsem zaradi izraznih, gramatičnih in sintaktičnih posebnosti, ki se ohranijo, tudi če pisci zelo spretno spreminjajo svojo pisavo.

* Predavanje, ki ga je imel avtor dne 6. novembra 1962 na pravni fakulteti v Ljubljani.

Med ekspertizo pa vendarle ne smemo pozabiti, da je nekatere značilnosti kljub vsemu mogoče zakriti. Tako lahko napravi oseba, ki sicer ne dela ortografskih napak, zavestno celo vrsto takih napak, ko piše anonimno pismo. Obraten primer je seveda mnogo težji. Poleg tega lahko najdemo v anonimnih pismih pregovore ali posebne izraze, napisane samo zato, da bi odvrnili sum od pisca. Napisani so bili morda tudi zato, da bi zvrnili sum na koga drugega. Jezikovne značilnosti anonimnega pisma je treba tedaj vedno analizirati tako, da upoštevamo najrazličnejše faktorje, ki so botrovali nastanku pisma. Zato so preiskovalni organi dolžni, da posredujejo izvedencu vse podatke o odkritih dokumentih.

Primeri, ki smo jih analizirali, so pokazali, da je eden izmed faktorjev, ki se pri pisanju anonimnih pisem ne spremeni tako imenovana topografija pisave. Pri ekspertizi anonimnega pisma je treba zelo natančno analizirati razpored vseh sestavnih delov teksta. Posebno pozornost je treba posvetiti načinu, kako so postavljeni datum, naslov in podpis. Celotno pismo lahko pomaga pri identifikaciji: ljudje, ki po navadi pišejo brez roba, ga opuste tudi pri pisanju anonimnega pisma. Oseba, ki je navajena puščati rob na desni strani, piše tako tudi, če piše anonimno pismo, pa pri tem spreminja pisavo. Enako je tudi pri tistih, ki navadno puščajo rob na levi strani. Človek, ki nima navade pisati brez roba, stori to tudi v anonimnem pismu, čeprav spremeni pisavo. Tudi glede širine robov, ki jo je oseba navajena, velja isto.

Anonimna pisma, ki so napisana na liste nečrtnega papirja, odkrivajo značilnosti avtorjeve pisave glede na to, ali so vrste ravne ali ne. Osebe, ki pišejo pravokotno na navpične črte — torej ravno —, pišejo vedno vzporedno z vodoravnimi črtami. In obratno: ljudje, ki pišejo tako, da vrsta na koncu pade oziroma se dvigne, zadrže tak način pisave tudi, če spremene in kljub temu, da spremene pisavo. Ta pojav je analogen položaju, ko želimo spremeniti tek črte od sredine lista navzgor ali navzdol, torej v loku.

Zelo pogosto pa lahko odkrijemo pisca anonimnega pisma zaradi posebnih navad, ki jih pismo odkriva, kot na primer navada podčrtati določene pomembnejše besede ali navade v izbiri materiala in sredstev za pisanje anonimnega pisma (kvaliteta in format papirja, tip in vrsta pisala).

III. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih z navadno pisavo

1. Ekspertiza pisem, napisanih brez spremembe načina pisave (navadna pisava).

Domnevali bi lahko, da so anonimna pisma, napisana z navadno pisavo, silno redka, kajti potreba, ki je povsem razumljiva, da se pisec prikrije, narekuje uporabo zelo izumetničenih metod za prikritje individualnih posebnosti pisave. V resnici je povsem drugače. Večina pisem, ki sem jih analiziral, je bila napisana brez najmanjšega napora v tej smeri.

Ekspertiza pisem te vrste se izvaja po splošnih načelih o analizi pisave, kar ne povzroča nobenih posebnih težav.

2. Ekspertiza pisem, napisanih z namenom, da bi se prikrije posebnosti pisave (delno spremenjena pisava).

Mnogo piscev skuša spremeniti pisavo s spremembo vseh značilnosti.

a) Moje raziskave so pokazale, da je najbolj pogostna v tem primeru sprememba postavljanja osi črk. Oseba, ki to želi doseči, mora nagniti svojo pisavo na levo ali na desno, če piše ravno (pokončno); osebe, katerih pisava je nagnjena na desno, morajo nagniti os črk na levo, in obratno.

b) Način pisanja velikih črk je značilnost pisave, ki se jo posebej opazi. Ne more nas tedaj presenetiti, da si pisci anonimnih pisem načeloma prizadevajo, da bi ga spremenili. To dosežejo s pretiranim večanjem ali manjšanjem krogov in zavojev, s tem, da dodajo okrasne črte ali jih opuste, ali pa s tem, da uporabijo tiskane črke.

c) Način pisanja malih črk spreminjajo zelo različno. Spremembe, s katerimi sem se pri anonimnih pismih najpogosteje srečaval, so bile naslednje:

- a) sprememba celotne risbe malih črk,
- b) sprememba nekaterih delov črke.

K a) Pisci anonimnih pisem spremenijo v celoti način pisanja tehle črk: a, d, p, r, s, t. Osebe, ki pišejo črke a, d, r, t z navadno ortografijo, jo nadomeste z gotsko ali francosko in obratno.

Osebe, ki uporabljajo pisani veliki črki »P« in »S«, se poslužujejo tiskanih »P« in »S«, in obratno.

K b) Delne spremembe načina pisanja malih črk v anonimnih pismih so tele:

1. Sprememba načina pisanja tistih delov, ki so nad črto ali pod njo; tisti elementi, ki imajo po navadi obliko črte, postanejo zanke, in obratno; včasih pa se spremeni oblika, to je, da se poveča ali pomanjša na različnih

krajih, obenem pa je spremenjena na najrazličnejše načine.

2. Sprememba načina pisanja raznih elementov. Tako se na primer nadomeste vezni elementi v obliki girland z arkadami, in obratno; zavoji se zamenjajo z vezaji z ostrimi koti, kar daje vtis gotske pisave.

d) Sprememba ritma pisave; ta se najpogosteje izraža z dviganjem peresa med posameznimi črkami.

Zgoraj omenjene posebnosti pri pisavi se redko uporabljajo hkrati. Vsem piscem tudi ne uspe, da bi jih uporabljali dosledno v celotnem pismu. Te nedoslednosti so tem večje, čim daljše je pismo. Včasih jih pisec, ki je bolj sistematičen, opazi in jih seveda popravi. V nasprotju s piščevimi nameni pa pomenijo ti popravki za izvedenca zelo dragocene indikacije pri odkrivanju pisca.

Gornji prikaz spreminjanja značilnosti pisave se omejuje le na najbolj značilne spremembe v pisavi anonimnih pisem, ki so bile odkrite pri ekspertizah.

IV. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih tako, da se spremeni oblika pisave

1. Ekspertiza anonimnih pisem, pri katerih so bile uporabljene netipične oblike pisane pisave.

Precej piscev anonimnih pisem uporablja v namenu, da bi spremenili obliko pisave, predvsem ornamentiko. Običajno pisavo nadomesti ornamentalna, na primer gotska.

Pri analizi tovrstnih pisem se je treba nasloniti predvsem na posebnosti, kakršne so na primer nagnjenost osi črk, ritem pisave, neprirodnost ali prisiljenost pisave. Načeloma se namreč te posebnosti ne spremenijo; če pa se, tedaj so spremembe prav neznatne. Če vzamemo od osumljenca vzorec navadne pisave in ornamentalne pisave, tedaj tako delo ne bo povzročilo več težav, kot bi jih povzročila ekspertiza pisma, napisanega z običajno pisavo.

2. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih s tiskanimi črkami.

Pri analizi anonimnega pisma, napisanega z roko, pri čemer pa je pisec uporabil tiskane črke, je treba raziskati posebnosti, ki so lastne njegovim običajnim pisani pisavi. Vedno lahko namreč računamo s tem, da se bodo navade, pridobljene s stalno uporabo običajne pisave, pokazale tudi v anonimnem pismu.

Človeku, ki malo piše z roko, ne bo uspelo skriti svojih posebnosti pri uporabi tiskanih črk. Pisava, tiskana z roko, lahko odkrije tudi posebnosti, ki so značilne za ritem spremeni-

njanja pritiska roke na pero oziroma porazdelitve tega pritiska. To lahko ugotovimo zlasti, če opazujemo ovale, zavoje in zanke. Nekateri ljudje, ki uporabljajo tiskane črke, obdrže značilne poteze svoje običajne pisave, kot na primer nagnjenost ali velikost pisave. Med posameznimi potezami, ki omogočijo identifikacijo pisca proti njegovi volji, je tudi cela vrsta posebnih elementov, ki so značilni za njegovo pisano pisavo, pa se obdržijo tudi v tiskani. To so na prvem mestu razločevalni znaki, ki jih je pisec uporabil. Znake, ki spreminjajo glas črke (kot na primer a, e, o in pogosto t), pišejo pisci anonimnih pisem enako kot v običajni pisavi. Mnogo ljudi uporablja običajen način pisave za črki G in Y. V tekstu, ki je sestavljen iz tiskanih črk, puščajo nekateri pisci običajno obliko za črki M in N. Pri načinu pisanja tiskane črke N najdemo pogosto nepravilnosti v pisavi nortranje poševne črte. V tem primeru se ta črta začne na spodnjem delu prve navpične črte in se konča na zgornjem delu druge navpične črte. Takšna napaka je tudi lahko posebnost, ki omogoča identifikacijo.

Če je običajna pisava prikrita s tiskano, obstoji še en pomemben faktor, ki koristi izvedencu. Običajna pisana pisava je tista, ki se je učimo v šoli. Zato nas ne preseneča dejstvo, da srečamo v njej mnogo grafičnih značilnosti, ki jih je posredoval učitelj, ki so torej skupne večjemu številu oseb. Tiskanju črk se kot posebni tehniki priuče posamezniki individualno. Nanjo vplivajo samo različni vzori, ki jih je pisec opazoval. Toda pri sestavljanju anonimnega pisma se ti vzori asimilirajo individualno. Zaradi tega je tiskana pisava mnogo bolj individualizirana od pisane, kajti vsaka oblika in vsak grafični element pomeni piščev osebni dosežek.

Končno je treba dodati, da se tistih elementov v pisavi, ki so posledica piščevega obolenja, ne more prikriti s tiskano pisavo.

3. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih s paličasto pisavo (en caractères bâtons)

Ta način pisave obstoji v tem, da se sestavljajo ravne črte različne velikosti v take oblike, ki ustrezajo oblikam posameznih črk. Posamezne poteze pogosto niso povezane med seboj. To pisavo je mogoče uporabiti tudi grafično s šablonami. Tedaj so poteze povsem ravne in vsaka izmed njih se po svoji obliki sklada z obliko črke v šablona.

V teh primerih otežkočata ekspertizo uporaba šablon po eni strani, po drugi pa dejstvo, da se oblika črke zreducira na osnovne elemente, to je na ravne črte. Vendar pa le obstoji element, ki omogoča identifikacijo, namreč sestavljanje premic v obliko posamezne črke, kar uresničuje pisec po svoji

lastni zamisli. Zato je treba nasloniti ekspertizo na vzorce, ki jih pišejo osumljenci brez kakršnegakoli pripomočka. Takšen način seveda ne vpliva na spremembo bistvenih značilnosti pisave.

Prav tako tudi ne ovira analize pisava na površini lista. Podobno kot pri tiskani pisavi je tudi tu treba usmeriti ekspertizo zlasti v to analizo.

4. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih s pikčasto pisavo (écriture pointillée)

Pikčasta pisava je sestavljena iz črk, katerih oblika se kolikor mogoče približuje obliki pike. Piko vežemo navadno z najbolj poenostavljenimi elementi v črke, ki jih želimo napisati. Pisce takega anonimnega pisma je mogoče odkriti, če analiziramo bistvene značilnosti pisave in karakterističen način razporeditve teksta na listu papirja.

V. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih s spremenjeno grafično tehniko

1. Ekspertiza pisem, napisanih z drugim pisalnim priborom kot po navadi

Med tehničnimi sredstvi, ki jih po navadi ne uporabljamo, najdemo pri sestavljanju anonimnih pisem različne tipe peres. Ta sprememba pa ostaja brez vpliva na način pisanja črk in tudi ne more odvzeti pisavi njene osebne značilnosti; še več, v bistvu niti ne spremeni splošnega videza.

Med svojo prakso sem imel priložnost analizirati neki bolj zapleten primer, ko je pisec s tehničnimi sredstvi skušal prikriti posebnosti svoje pisave. Pisec je napisal pismo s črnilom na ovojni papir, ki je bil nekoliko gumiran. Madeži črnila, ki so zato nastali, so močno otežili analizo pritiska na pero in zlasti ritem sprememb tega pritiska, ki lahko včasih povsem spremeni obliko črk.

2. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih z levo roko

Pisma desničarjev, ki uporabljajo pri pisanju anonimnih pisem levo roko, povzročajo pri ekspertizi posebne probleme. Naše raziskave kažejo, da se pisanje z levo roko ne uporablja pogosto. Verjetno so vzrok temu tudi težave, na katere naleti levičar pri uporabi te tehnike. Brez neke vaje je pisava s to metodo slabo čitljiva. Če se pisec v njej vadi, postane bolj čitljiva, vendar pa dobi hkrati posebnosti, ki so značilne tudi za običajno pisavo z desno roko. Površen opazovalec se često nagiblje k temu, da šteje pisavo osebe, ki je pisala z levo roko, pa takega pisanja ni vajena, za pisavo osebe, ki bi naj pisala z

desno roko, pa ne zna dobro pisati ali pa ima motnje v živčnem sistemu.

Na podlagi ekspertiz pisave z levo roko, ki so jih opravili številni specialisti, pa lahko vendarle ugotovimo posebnosti, po katerih je brez posebnih težav mogoče ugotoviti, ali je pismo napisano z levo ali desno roko.

Posebnosti pisave osebe, ki je pisala z levo roko, pa takega pisanja ni vajena, se omejujejo na naslednje znake:

1. nagib črk je različen;
2. ker zapestje ni dovolj gibčno, lahko ugotovimo pri pisavi z levo roko:
 - a) raznovrstnost oglatih delov črk,
 - b) nepravilnosti pri spodnjih osnovnicah besed,
 - c) povečanje črk;
3. neenakomerno velike črke, pri čemer se interlinearni prostori na splošno povečajo;
4. deformacija zavojev;
5. deformacija začetnih potez;
6. pogostne prekinitve;
7. nesposobnost napisati notranje zavoje in zato tendenca:
 - a) da se krogi in zanke ne zapro,
 - b) da se oddalji poševna ali navpična osnovna črta nekaterih črk;
8. preobrnitev reda osnovnih znakov, kar daje zrcalno pisavo;
9. raznovrstnost v smereh poševnih črt; tako so črte pri črkah t, f, T, F vedno nagnjene navzdol, prav tako tudi zaključne poteze;
10. ni nobenih popravkov;
11. hrapavost črt na njihovi levi strani.

Ugotovimo lahko tudi, da spremembe pri tiska pri pisavi z levo roko niso ritmične in da splošni videz takšne pisave ni tako harmoničen kot splošni videz pisave z desno roko. Ker je kontrola gibov slabša, nekateri ljudje ne izpišejo vseh črk v določenih besedah.

Šele ko smo dognali, da je bilo anonimno pismo napisano z levo roko, lahko začnemo ugotavljati pisca.

3. Ekspertiza anonimnih pisem, napisanih z »vódeno« roko

Nekatera pisma so pripravljena tako, da jih pišeta dve osebi, in sicer skupno. Ena izmed njiju vodi roko druge, ki drži pero. V tem primeru je pisava rezultat skupnega dela obeh rok. To je rezultat dveh živčno-muskularnih sistemov in zavesti dveh ljudi, ki sta povezana s skupnim prijemom in z enotno voljo glede pisanja; zato je rezultat drugačen kot pa pisava vsakega izmed obeh

partnerjev. Vendar ima zato pisava tak videz, da lahko iz njega sklepamo na genezo in posebno tehniko pisanja. Sodelovanje dveh rok ni vedno harmonično. Psiho-fizični sistem piscev je včasih soglasen in opravlja svoje delo enako. Včasih pa obstoje med pisecema nasprotja, ki se kažejo v načinu pisave potez ali celih črk.

Jasno je, da se lahko ekspertiza tako sestavljenih pisem opira samo na analizo pisave in da lahko zato ugotovimo le, da sta pismo napisali dve osebi. Ne moremo pa naznačiti, kdo bi to mogel biti.

To pa opravičuje potrebo po dodatnih raziskavah dokumentov, ki presegajo okvire ekspertize pisave.

VI. Dopolnilna dela pri ekspertizi pisave

Ko si ustvarjamo mnenje o piscu anonimnega pisma, ga moramo opreti tudi na druge preiskave — ne samo na analizo pisave —, ki so značilne za dokument. Med temi analizami naj omenimo ekspertizo tehničnih sredstev, ki so rabila za sestavo pisma, to se pravi, ekspertizo papirja in ovitka. Taka analiza je zlasti važna v primerih, če je bilo pismo napisano s tiskanimi črkami, s palčkami, s pikami ali če je bilo natipkano ali sestavljeno iz izrezanih koščkov.

1. Ekspertiza papirja anonimnega pisma

Med metodami, ki jih na splošno uporabljamo v kriminalistiki za ugotavljanje pisca, je ugotavljanje kvalitete in formata papirja (način črtanja, niansa) lahko zelo uspešno. Preiskave v tej smeri so potrebne zlasti v primerih, če je bilo anonimno pismo napisano na papir, ki je zelo redek ali ki se redko uporablja. Takšna analiza papirja ne omeji samo kroga oseb, ki jih je mogoče osumiti, temveč lahko naznači tudi piščev osebni okus. Če je bil inkriminirani list iztrgan iz bloka ali zvezka, je treba zelo natančno preiskati odtrgani rob. Če se rob natančno sklada z drugo polovico, ki je ostala v bloku, je to dokaz, da je bil list, na katerem je napisano anonimno pismo, iztrgan iz tega bloka. Enak postopek velja tudi za analizo listov, ki so mehanično preluknjani zato, da se jih lažje odtrga iz bloka. Če se zobci perforiranega lista skladajo s tistimi v bloku, lahko domnevamo, da je bil list iztrgan iz bloka. Težko si je zamisliti, da izvedenec ne bi poleg teksta kot takega analiziral tudi ostale pisane ali tiskane znake. Ti so pomembni, če je bilo pismo napisano na primer na kakšen formular. Takšne analize lahko vodijo k odkritju, od kod list izvira, kar seveda ni brez pomena,

2. Ekspertiza anonimnih pisem brez ovitka

Če je mogoče, je treba analizirati tudi ovitek, v katerem je anonimno pismo prišlo, in sicer tudi v zvezi s problemi, ki se tičejo analize papirja.

Tudi tu ne smemo zanemariti analize indicijev, ki odkrivajo navade odpošiljatelja in se tičejo razporeditve naslova na ovitku. Možno je namreč, da so te navade bolj trdžive kot one pri razporeditvi na listu samem.

Pri analizi pisanja ovitka je treba upoštevati tudi poštno znamko in lepljive površine. Če so bile ovlažene s slino, je treba računati z možnostjo, da odkrijejo vse izoglutinogene tiste skupine, ki ji pripada oseba, ki je kupila in nalepila znamko. V Vroclavu uporabljamo to metodo prav uspešno.

3. Daktiloskopska ekspertiza anonimnih pisem

Daktiloskopska preiskava anonimnega pisma se zdi sama po sebi umevna in očitno ne povzroča nobenih posebnih težav. Sodobne metode odkrivanja nevidnih prstnih odtisov omogočajo, da dobimo pozitivne rezultate tudi po preteku daljšega obdobja.

Žal se pojavlja pri daktiloskopskih analizah v praksi resna ovira: slabo ravnanje z dokumenti. Anonimno pismo gre skozi mnogo rok, preden pride do izvedenca. Vsi pa puste na njem svoje prstne odtise in ravno odtisi teh oseb tvorijo po odkritju nekakšen mozaik, ki zakrije prstne odtise tistega, ki je pismo napisal.

Prevedla Alenka Šelih

L'expertise des lettres anonymes

par Włodzimierz Gutekunst

Une des plus importantes actions tactiques conduisant à la découverte de l'auteur d'une lettre anonyme est l'expertise de l'écriture de la lettre. Les possibilités de masquer la personne de l'auteur sont très diverses: application des formes non-typiques, déguisement des traits caractéristiques, accessoires spéciaux à écrire, la sinistrographie, la technique de la main guidée etc.

Dans son article, l'auteur analyse tout d'abord, les traits caractéristiques des lettres anonymes qui peuvent y être trouvés malgré le changement des formes de l'écriture. De là il passe à

l'expertise des lettres anonymes écrites en employant les formes de l'écriture courante (le changement de la disposition de l'axe des lettres, le changement du dessin des majuscules et des minuscules, et le changement du rythme de l'écriture). Après, l'auteur examine les changements par la typographie, par l'écriture en caractères bâtons, et par l'écriture pointillée. Enfin, l'auteur explique les changements causés par les instruments spéciaux à écrire, par la sinistrographie et par le système dit de la main guidée.